

ale celorlalte obiecte inerente ceremonialului funerar (toiagul mortului, coliva, pomul pomenilor și bradul), doliul și bocetul.

Constituind o trecere în revistă a unor aspecte esențiale ce țin de antropologie și de comunicare, de mit și de rit, de religie și de cultură, volumul luat în discuție reprezintă un instrument de lucru util în înțelegerea evoluției lui Homo sapiens de la ipostaza de vânător, culegător și adorator al zeilor la aceea de locuitor cu depline drepturi civile și politice al așa-numitului „sat global”.

Ioana ROSTOȘ

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Cătălina Iuliana Pînzariu, *Neologismele românești cu etimologie multiplă latino romanică*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2014, 220 p.

Cartea *Neologismele românești cu etimologie multiplă latino romanică*, publicată la editura Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca în 2014 de Cătălina Iuliana Pînzariu, lector universitar la Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, este rezultatul cercetării sale doctorale.

Lucrarea dezbate o temă extrem de vastă, având în vedere faptul că inovațiile lexicale sunt rezultatul unor factori sociali extrem de diverși. Vocabularul unei limbi reflectă toate schimbările istorice din viața unui popor, de la sfera materială, până la cea ideologică. Lexicul, prin structura lui, este un compartiment al limbii la fel de complex ca sintaxa sau fonetica, cu profunde implicații nu doar de natură strict lingvistică, ci și de natură stilistică și culturală.

Alegerea subiectului cercetării are la bază conceptul de etimologie multiplă, introdus și formulat ca principiu de Alexandru Graur în 1950 într-un studiu cu același nume și în care se afirmă că un număr destul de mare de împrumuturi neologice au etimologie multiplă.

Obiectivul principal al lucrării este analiza comparativă a materialului lexical neologic înregistrat în lucrările lexicografice consacrate care oferă informații importante privind termenii cu etimologie multiplă latino-romanică atât pentru a completa cercetări anterioare, cât și pentru a determina tendințele actuale ale lexicului românesc.

Cartea Cătălinei Pînzariu cuprinde trei secțiuni: „Studii românești despre etimologia multiplă”, „Influențe lingvistice și extralingvistice europene în limba română” și „Dimensiuni ale neologizării: categorii de unități lingvistice cu etimologie multiplă”. Întrucât ar fi fost imposibilă o cercetare exhaustivă a subiectului în cadrul unei astfel de lucrări, cercetătoarea și-a propus un „studiu parțial al împrumuturilor neologice cu etimologie multiplă, care poate constitui un îndreptar, în vederea completării unor rezultate ulterioare, dar și o cercetare a tendințelor actuale ale lexicului românesc” (Argument, p. 13), demers prin care

lucrarea de față oferă o imagine obiectivă și bine structurată a acestei categorii de elemente lexicale.

Pentru a evidenția faptul că limbile spațiului european au influențat și continuă să influențeze limba română, autoarea a selectat un corpus de lucru care cuprinde principalii termeni împrumutați ce aparțin celor mai importante domenii ale științei și ale culturii.

Fundamentarea modelului teoretic a avut în vedere cercetarea surselor de neologizare propuse în lucrările lexicografice românești. Procedeele, în mod curent folosite în practica lexicografică pentru a interpreta faptele lingvistice dintr-o perspectivă mai cuprinzătoare, a fost folosit de Cătălina Iuliana Pînzariu cu scopul stabilirii etimologiei corpusului de neologisme.

Principala ipoteză care a stat la baza investigației o constituie influențările reciproce exercitate de secole, cu modificări și evoluții realizate prin progresul cultural și lingvistic (p. 80).

Autoarea a realizat o laborioasă examinare a fenomenelor lingvistice invocate. În acest sens a pornit la drum de la o distincție necesară, situată la nivelul clasificării de ansamblu a cuvintelor, între clasele lexico-gramaticale și cele semantico-funcționale, făcând totodată precizarea că stabilirea corectă a etimologiei unui cuvânt corelează cele două criterii fundamentale (fonetic și semantic) cu criterii suplimentare: criteriul geografic, cel funcțional, cel semantico-onomasiologic și cel istorico-social.

În primul capitol al lucrării se pleacă de la faptul că la constituirea vocabularului neologic al limbii române moderne au contribuit mai multe limbi, dintre care: latina savantă, neogreaca, rusa, germana, italiana și franceza. Iar în capitolul al doilea sunt amintite atât împrumuturile din limbile neromanice, cum ar fi cele slave (poloneză, sârbă, rusă), greacă (greaca veche și neogreaca), limbile uralo-altaice (turca, maghiara), limbile germanice (gemana, engleza, cu observația extrem de importantă că prin germană au pătruns în limba română literară numeroase cuvinte cu origine în latină sau în limbile romanice), cât și influențele latino-romanice (latina, franceza, italiana).

Posibilitatea împrumutării unor neologisme din mai multe limbi de cultură, fie în aceeași epocă, fie la distanță în timp și în spațiu, a fost demonstrată de existența de variante fonetice și morfologice, precum și de polisemie. Mulți lingviști sunt de acord că un număr destul de mare de împrumuturi neologice au etimologie multiplă, iar rezolvarea problemei a constat în soluția ca pentru cuvintele venite din mai multe limbi de largă circulație (cuvinte internaționale) să se recurgă la conceptul de etimologie multiplă (ce susținea existența mai multor surse străine). Activitatea filologică a unor cărturari români privind împrumuturile, introducerea, popularizarea și explicarea lor este prezentată de Cătălina Pînzariu în subcapitolele 1.1.1, 1.1.2 cu observații pertinente, la fel ca și studiile de etimologie, cărora le dedică subcapitolele următoare.

Urmează investigarea unor secole (începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea) extrem de diverse din punct de vedere al creației neologice, etapele procesului de modernizare fiind analizate prin prisma adoptării și adaptării neologismelor (schimbări fonetice, morfologice, semantice). De altfel, istoriile limbii literare și romaniști ca Alexandru Rosetti și Alexandru Niculescu propun ca reper, pentru a cerceta începuturile procesului de modernizare a structurilor lexicului românesc, anii 1850-1870. Coman Lupu, de asemenea, în *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne* (1780-1860), (București, Editura Logos, 1999, p. 9-10) afirma: „Limba elitelor sociale din Principate și din Transilvania fiind mai ales greaca și, respectiv, maghiara, este lesne de înțeles de ce lexicul românesc înregistrează sporadic efectele schimbărilor din diversele sfere ale vieții sociale. În țările române – și mai ales în Principate – se produce mai întâi, între 1750-1780, un proces de occidentalizare la nivelul culturii materiale, proces urmat de o deschidere în cultura spirituală, care avea să pregătească și transformările în plan lingvistic.”

Cătălina Iuliana Pînzariu se oprește apoi asupra originii multiple a neologismelor latino-romance (latină, franceză, italiană) și realizează o clasificare a neologismelor în funcție de formă și etimologie, cu exemple și precizări pentru fiecare din cele cinci grupe: neologisme cu o singură formă și etimologie unică, cu o singură formă și cu etimologie multiplă, cu mai multe forme și cu etimologie unică, cu mai multe forme și cu etimologie multiplă „unitară”, neologisme cu mai multe forme și cu etimologie multiplă propriu-zisă.

Subcapitolul 1.2 este încheiat cu concluzia că peste jumătate din lexicul neologic românesc este alcătuit din neologisme cu forme multiple care se explică prin etimologie multiplă.

Cercetătoarea și-a asumat investigarea surselor cu acribie, optând, în unele cazuri, pentru etimologie multiplă acolo unde era menționată doar etimologie unică, tocmai în vederea stabilirii cât mai complexe a etimologiei împrumutului analizat. În alte cazuri propune ea însăși, pentru anumite neologisme, fie etimologia multiplă în locul celei unice, fie cea complementară sau adițională, în cadrul etimologiei multiple. În urma consultării principalelor dicționare, ajunge la concluzia că anumiți termeni neologici prezintă etimologie unică franceză. Analiza propusă de Cătălina Iuliana Pînzariu reprezintă o contribuție în care apar noi dimensiuni, originale. De pildă, în cazul acestor exemple propune etimologie multiplă franceză și germană, pornind de la premisa că sursa germană este, în general, minimalizată în dicționare, demers pe care autoarea cărții de față îl argumentează de fiecare dată. Încercarea de a nu neglija acest aspect al influenței culturale exercitate asupra limbii române de către cultura germană este motivată (încă din Argument, p. 17) de un „aspect ce vizează și atitudinea lingvistică a învățaților vremii, mai ales că, în perioada de cristalizare a limbii române literare moderne, destule personalități s-au format în școli germane, iar multe din împrumuturile atribuite sursei germane, aveau, în majoritatea cazurilor, etimon latin.”

Atât cultura românească modernă cât și limba literară modernă au cunoscut o intensă influență germană, mai ales începând cu ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea: „Prin germană au pătruns în limba română literară numeroase cuvinte cu origine în latină sau în limbile romanice; din germană au intrat multe cuvinte în limba română, însă, atunci când ele nu au avut o susținere în latină și în limbile romanice, o mică parte dintre ele s-au conservat. În situația în care din germană au pătruns cuvinte cu radical de origine latină sau greacă sau când germana a colaborat cu alte influențe la fixarea și îmbogățirea semantică a neologismelor, limba română literară a păstrat tot materialul lingvistic pe care această limbă l-a oferit.” (p. 72)

Analiza propriu-zisă este realizată în secțiunea a treia a cărții, „Dimensiuni ale neologizării: categorii de unități lingvistice cu etimologie multiplă”, cea mai extinsă și grupată pe patru subcapitole. De la primul dicționar etimologic științific al limbii române, elaborat de A. de Cihac, Cătălina Pînzariu analizează procentul de cuvinte împrumutate, originea lor, domeniile din care se impun (economic, social, politic, administrativ, juridic, militar, tehnic, științific, filozofic), statutul morfologic păstrat. Partea practică și originalitatea lucrării o constituie elaborarea diferitelor statistici referitoare la ponderea și limbile străine care au oferit limbii române neologisme cu etimologie multiplă, la repartizarea neologismelor pe grupe etimologice, la repartizarea pe unități lingvistice de etimologie multiplă. Autoarea a ales să studieze toate unitățile lingvistice de la literele D, U și V ale principalelor dicționare ale limbii române elaborate de trei colective de lexicografi (București, Cluj, Iași) și anume: *Dicționarul Limbii Române*, *Micul Dicționar Academic*, *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*.

Grupele etimologice cu etimologie multiplă identificate în dicționarele studiate evidențiază caracterul latino-roman al elementelor împrumutate de română. Atât limbile romanice, cât și cele germanice au cunoscut influența latinei savante atunci când se dorea o denumire a realităților abstracte și chiar au preluat modelul limbilor romanice, mai ales al francezei.

Statisticile privind reprezentarea claselor morfologice includ substantivul, adjectivul, verbul.

Au fost analizate, pe baza corpusului neologic, unele zone prin care operele din patrimoniul romanic comunică, substanțial și stilistic, în virtutea unui substrat cultural comun, cu cultura și limba română, cu modernitatea: termeni referitori la viața social-politică (viața politică, militară, justiție, administrație, atitudini, manifestări, calități), termeni referitori la viața spirituală (artă, științe, istorie, religie, teorie literară, lingvistică, didactică etc.), termeni referitori la viața materială (construcții, tehnică, textile, mijloace de transport).

Cu privire la etimologia multiplă au fost luate în discuție împrumuturi directe și prin filieră. Apreciem concluzia desprinsă, aceea că „fixarea neologismelor și a familiilor lor lexico-etimologice din terminologia științifică românească a fost favorizată atât de aspectul lingvistic, cât și de cel extralingvistic

care au concurat la adaptarea și încadrarea lor morfologică, facilitată de existența, în majoritatea cazurilor, a etimonului comun latin” (p. 110).

Cătălina Pînzariu evidențiază, de asemenea, ponderea etimologiei interne, arătând ce este particular în procesul de formare a cuvintelor. Analizează deopotrivă elementele de derivare și de compunere neologice, care intră în componența noilor termeni, cât și elementele vechi, care intră, cel mai adesea, în structura derivatelor și a calcurilor de structură morfematică.

Interesante sunt și observațiile privind necesitatea neologizării, adaptarea neologismelor, rolul etimologiei multiple în stimularea îmbogățirii vocabularului cu mijloace interne, procedeele de neologizare: prin atașarea de afixe neologice de etimologie multiplă (elemente sufixale și prefixale), compunerea, calcul lingvistic cu etimologie multiplă.

Sunt formulate și observații despre relațiile semantice: sinonimie și serii sinonimice, omonimie și tipuri omonimice, polisemia (cu implicarea neologiei în argou).

Analiza propusă de autoare reprezintă o contribuție originală, care scoate în relief noi dimensiuni în interpretarea faptelor examinate. Pentru a deține o informație optimă despre împrumutul neologic analizat, cercetătoarea a consultat numeroase dicționare, avînd permanent în vedere faptul că există și posibilitatea altor explicații și soluții la situațiile semnalate.

Plecând de la ideea că etimologia, știința care studiază originea cuvintelor, este considerată drept una dintre cele mai complexe și mai importante ramuri ale lingvisticii, Cătălina Pînzariu explică evoluția formală și semantică a unui corpus variat ales din sfera științei și a culturii. În demersul său nu s-a limitat la istoria cuvintelor, ci a ținut seama și de noțiunile pe care acestea le redau, precum și de legile fonetice și de gramatica istorică și comparată.

Interesată deopotrivă de etimologie și de neologie, autoarea a ajuns la concluzia că studiul conceptului de etimologie multiplă trebuie pus în relație cu cel de etimologie unică, și la fel etimologia multiplă romanică împreună cu cea neromanică (v. Anexa 2).

Pentru a înțelege cum s-a ajuns la absorbția unui mare număr de împrumuturi latino-romanice, cercetătoarea a urmărit modul cum s-a încheșat o poziție convergentă în epocă față de problema împrumuturilor neologice în limba română și față de sursele acestora, subliniind cele mai interesante și totodată consecvente păreri din perioada respectivă (de exemplu, cele formulate de corifeii Școlii Ardelene). A trecut de asemenea în revistă cercetările consacrate împrumuturilor livești în limba română și a ținut seama de contactul permanent al românei cu limbile și culturile Europei, direct sau indirect, care a fost un factor determinant pentru ca împrumutul neologic să răspundă nevoii de redimensionare semantică a vocabularului românesc, în vederea integrării culturale, datorate evoluției permanente a societății și a necesității de comunicare culturală și lingvistică.

Referințele bibliografice vădesc o documentare complexă. Că este vorba de un studiu laborios conceput o demonstrează și notele explicative de subsol, dovadă a atenței examinării a surselor bibliografice și a bogăției de idei condensate în aceste pagini. Un subiect atât de complex are, desigur, mai multe fațete pe care autoarea nu și-a propus să le investigheze aici. Prevalează, în schimb, nu doar ideea că neologismele sunt consecința unui efort sistematic de îmbogățire a limbii, ci și cea a legăturii dintre romanitate și românitare. Spațiul romanic, considerat în ansamblul său ca donator, este pentru Cătălina Pînzariu, conform principiului transferului de energie, un fel de *translatio* de dincolo de secole care stimulează capacitățile creatoare ale limbii-receptoare. Așadar, grație energiei pe care o comunică limbii române moderne, spațiul romanic se regenerează, apărând într-o nouă lumină. Care este locul limbii române între celelalte limbi romanice? Răspunsul îl găsim în varianta personală a autoarei în secțiunea a treia a cărții.

Cartea *Neologismele românești cu etimologie multiplă latino romanică* este menită să completeze bagajul de cunoștințe teoretice și practice, pe care le îmbină dinamic și eficient, al filologilor, în primul rând. În același timp este și un foarte util instrument de lucru pentru studenți, elevi, profesori, pentru cei interesați de științele umaniste și toți cei care doresc să-și perfecționeze nu doar cunoștințele de etimologie, ci și pe cele de cultură generală.

Luminița VLEJA

Universitatea de Vest din Timișoara

Ovidiu-Adrian Enacache, *Strategii argumentative și persuasive în Didahiile lui Antim Ivireanul*, Iași, Editura Junimea, 2014, 241 p.

La Editura Junimea a apărut, în anul 2014, studiul intitulat *Strategii argumentative și persuasive în Didahiile lui Antim Ivireanul*, semnat de profesorul de limba și literatura română Ovidiu-Adrian Enacache. Este vorba despre teza de doctorat a acestuia, elaborată sub conducerea științifică a lingvistului și profesorului universitar ieșean Constantin Frâncu, teză în care „se încearcă conturarea [sic] unei analize retorice complete și unitare a predicilor și scrisorilor celui care a fost unul dintre cei mai consacrați mitropoliți din istoria culturii românești”.

Un astfel de studiu al elementelor lingvistice ale limbajului religios, numit de autor – pe bună dreptate, având în vedere și aspectele nonverbale la care face deseori referire – „discurs religios”, se dorește a reprezenta o contribuție la mai buna cunoaștere a modului în care un anumit tip de text, „profesionalizat”, poate contribui la dezvoltarea generală a unei limbi. Deși autorul și-a ales ca material de analiză și de interpretare, în primul rând, așa-numitele „didahii”, respectiv predicile, precum și două dintre scrisorile lui Antim Ivireanul, toate publicate de Gabriel Ștrempel la Editura Minerva, în anul 1972, într-o ediție critică intitulată *Opere*, este